

การเปลี่ยนแปลงของงานพัฒนาชนกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย :
จากพระศาสนจักรคาทอลิกสู่องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิก (ค.ศ. 1950-2000)¹
The Transformation of Ethnic Development Work in Northern Thailand
: From the Catholic Church to Catholic-Inspired NGOs

พรณัฏทิพย์ เพ็ชรวิจิตร²

Phanthip Petchvichit³

บทคัดย่อ

งานแพร่ธรรมและงานพัฒนาเป็นสิ่งที่พระศาสนจักรคาทอลิกได้กระทำควบคู่กันมาเป็นเวลายาวนาน โดยไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา แต่เมื่อบริบทโลกเปลี่ยนแปลงไป องค์กรทางศาสนาถูกลดบทบาทลงอย่างมากในโลกสมัยใหม่ที่เชื่อมั่นในเหตุผลนิยม ศาสนาถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคล การปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือ การสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 (ค.ศ.1962-1965) ภายใต้อิทธิพลหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามเย็น ปัญหาหลักคือ ผู้อพยพลี้ภัยในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก พระศาสนจักรคาทอลิกซึ่งเป็นองค์กรที่มีฐานอยู่ทั่วโลก จึงได้ปรับบทบาทตามการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 โดยเน้นการทำงานกับผู้อพยพและลี้ภัย สำหรับพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในงานพัฒนาชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่พระศาสนจักรและคณะนักบวชได้เริ่มทำงานพัฒนามาตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งในการปรับตัวของพระศาสนจักร แต่ขณะเดียวกันก็เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของชนกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย

คำสำคัญ องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิก, งานพัฒนา, ชนกลุ่มชาติพันธุ์, พระศาสนจักรคาทอลิก

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง แนวคิดและกลยุทธ์ในงานพัฒนาของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อชนกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2530-2550 ซึ่งได้รับทุนจาก โครงการทุนวิจัยมหาวิทยาลัย สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์

² ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ The Department of History, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Abstract

The Roman Catholic Church has been performing services, development work and supporting charities simultaneously for a long time regardless of race or religion. When the world's context changed, the roles of the religious organizations were significantly reduced in the modern world that held onto reasonability. Therefore, religion became a personal choice. The Roman Catholic Church has been transformed constantly and one of the important events is the Vatican Council II (1962-1965 C.E.) after World War II and the Cold War. The major problem was immigrants around the world. The Roman Catholic Church based in different areas adjusted itself according to the Vatican Council II and started development work by focusing on immigration problems. The Catholic Church in Thailand changed itself too. This Change made a difference in ethnic development work of the Church and the orders which has begun since 1950s. The transformation of the Catholic Church is beneficial to the ethnic groups in Northern Thailand.

Keywords : Catholic- Inspired NGOs, Development work, Ethnic groups, the Catholic Church

บทนำ

บทความนี้ผู้วิจัยมุ่งแสดงให้เห็นการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกในการรับมือกับปัญหาจากการพัฒนาในโลกร่วมสมัย ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนที่ทำให้เกิดการทำงานพัฒนาในด้านต่างๆ ของพระศาสนจักรคาทอลิกสากล รวมไปถึงการเกิดขึ้นของ *องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิก (Catholic based NGOs)* ที่ถูกก่อตั้งขึ้นเพื่อจัดการกับปัญหาหลากหลาย อันเนื่องจากการพัฒนากระแสหลัก นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมุ่งสะท้อนบทบาทในงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย เพราะคนส่วนใหญ่จะรับรู้เฉพาะงานพัฒนาระบบการศึกษาและการแพทย์เท่านั้น

ในแวดวงวิชาการมีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์ทั้งนิกายคาทอลิกและโปรเตสแตนต์กับกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ส่วนใหญ่ศึกษาการเปลี่ยนศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนงานศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกเพิ่งเริ่มมีการศึกษาในช่วง 5-6 ปีมานี้เอง โดยเป็นงานศึกษาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับฝ่ายคาทอลิก สำหรับการเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยภายหลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มีงานศึกษาถึงผลกระทบต่อพระศาสนจักรไทยและสังคมไทย ทว่าไม่ได้สะท้อนผลของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งถือว่าเป็นคริสตชนคาทอลิกของไทยกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง ดังนั้น บทความนี้จึงเป็นการศึกษาเพื่อเติมเต็มงานศึกษาก่อนหน้า โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยอันเนื่องจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 กับงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย

ผู้วิจัยจะเริ่มต้นโดยการสำรวจภาพรวมการเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลท่ามกลางบริบทโลกสมัยใหม่ที่ยึดมั่นในปฏิธานนิยมและอัตถิภาวนิยม เป็นเหตุให้ศาสนาลดบทบาทลง พระศาสนจักรจึงต้องมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเกิดการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ที่ถือเป็นการกลับใจครั้งสำคัญ อันจะส่งผลต่อเนื่องหาในส่วนต่อมาที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนจักรท้องถิ่นในเอเชียภายใต้บริบทหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และผลการสังคายนาฯนี้ยังได้ให้อิสระแก่การทำงานแพร่ธรรมและงานพัฒนาของพระศาสนจักรท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ทว่าในช่วงเวลาดังกล่าวพระศาสนจักรท้องถิ่นในเอเชียก็ต้องเผชิญหน้ากับการต่อต้านในยุคหลังอาณานิคมกับปัญหาใหญ่เรื่องผู้อพยพและผู้ลี้ภัย ส่วนที่สามผู้วิจัยมุ่งนำเสนอการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยภายหลังการสังคายนาและอิทธิพลจากพระศาสนจักรท้องถิ่นเอเชียที่มีมากขึ้น ภายใต้บริบทภายในประเทศที่มีทั้งกระแสต่อต้าน ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ นำเสนอว่าพระศาสนจักรคาทอลิกไทยจะมีกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อเผชิญหน้ากับสถานการณ์เหล่านี้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1 เพื่อศึกษาการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกในบริบทโลกร่วมสมัย
- 2 เพื่อศึกษาผลจากการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากเป็นบทความวิจัยทางประวัติศาสตร์และเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงดำเนินการตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากทบทวนวรรณกรรม กำหนดคำถามวิจัยและขอบเขตในการศึกษา โดยธรรมเนียมปฏิบัติงานศึกษาทางประวัติศาสตร์จะจำกัดขอบเขตการศึกษาด้วยกรอบ 2 ประการ คือ ระยะเวลาและพื้นที่ โดยครั้งนี้ผู้วิจัยจำกัดพื้นที่โดยเลือกกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือหรือในเขตสังฆมณฑลเชียงใหม่เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่แรกที่คาทอลิกเข้าไปทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งยังมีความเคลื่อนไหวในงานพัฒนาของคาทอลิกในพื้นที่ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

สำหรับระยะเวลาในการศึกษาผู้วิจัยกำหนดโดยใช้ช่วงระหว่าง ค.ศ.1950-2000 เนื่องจากบริบทหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีผลกระทบและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในพระศาสนจักรคาทอลิก ประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยได้รับผลกระทบทั้งจากแนวทางการพัฒนากระแสหลัก การปราบปรามคอมมิวนิสต์ และที่สำคัญคือ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวกลุ่มชาติพันธุ์ต้องเผชิญกับการเบียดขับให้กลายเป็น “คนอื่น” หรือ “ชายขอบ” ส่วนจุดสิ้นสุดใน ค.ศ.2000 นั้น มิได้หมายความว่างานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ของฝ่ายคาทอลิกสิ้นสุดลงแต่อย่างไร ทว่าเพื่อให้ครอบคลุมช่วงเวลาที่องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกที่ทำงานเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะถือกำเนิดขึ้น ซึ่งจะสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ของฝ่ายคาทอลิกได้อย่างชัดเจน รวมถึงการทำงานในระยะแรกขององค์กรนี้ แต่เนื่องจากภายหลัง ค.ศ.2000 จะมีประเด็นและความซับซ้อนมากขึ้น ทำให้ผู้วิจัยเลือกจะศึกษาถึงปีดังกล่าวเท่านั้น

เมื่อกำหนดคำถามวิจัยและขอบเขตวิจัยแล้ว ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยประวัติศาสตร์ในการศึกษา เริ่มจากการรวบรวมหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งทำ

การรวบรวมจากพระสมณสาสน์ บันทึกการประชุมของสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย (FABC) ที่จัดเป็นหลักฐานขั้นต้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ศึกษาจากหลักฐานชั้นรอง อาทิ หนังสือ บทความวิจัย งานวิจัย รวมถึงวารสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนาจักรคาทอลิกและงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์

นอกจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว งานวิจัยจำเป็นจะต้องรวบรวมข้อมูลจากบุคคลสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับฝ่ายคาทอลิกและงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ ผู้วิจัยจึงได้เข้าสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้งคณะทำงานของคาทอลิกและกลุ่มชาติพันธุ์ที่คาทอลิกทำงานพัฒนา ได้แก่ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร บาทหลวงวิชัย โภคทวี บาทหลวงวินัย บุญลือ และบาทหลวงบุญเลิศ สร้างกุศลในพสุธา รวมไปถึงบุคลากรที่ทำงานร่วมกับคาทอลิก ได้แก่ คุณสุนทร วงศ์จอมพร, คุณชุตี งามอรุณเลิศ, คุณสรินยา กิจประยูร, และคุณกิงแก้ว จันดีบ ทั้งนี้ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ที่ร่วมงานพัฒนากับฝ่ายคาทอลิก ได้แก่ พ่อหลวงจอนิ โอโอเฮา, พ่อหลวงศรีมา พุ่งเมืองทอง, และพะตีปูหลุ บุญลือ

หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรทั้งขั้นต้นและชั้นรอง รวมถึงหลักฐานสัมภาษณ์ทั้งหมด ผู้วิจัยจะต้องทำการวิพากษ์ความน่าเชื่อถือและข้อเท็จจริงที่ได้จากหลักฐาน โดยการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของหลักฐานต้องพิจารณาถึงแหล่งที่มาของหลักฐาน ผู้สร้างหลักฐานว่าเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นที่หลักฐานนำเสนอมากน้อยเพียงใด และมีผลได้ผลเสียต่อเรื่องที่เขียนหรือไม่ รวมไปถึงการตรวจสอบจากหลักฐานของฝ่ายตรงข้ามในส่วนหลักฐานที่เป็นข้อมูลสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยเลือกบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษาโดยตรง อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องพิจารณาถึงบริบทแวดล้อมของผู้ให้สัมภาษณ์ว่าส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลมากน้อยแค่ไหน รวมถึงอาจต้องตีความข้อมูลสัมภาษณ์ร่วมกับข้อมูลเอกสารเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและใกล้เคียงความจริงมากที่สุด

เมื่อได้ทำการวิพากษ์หลักฐานเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลที่ผ่านมาการวิพากษ์ร่วมกับบริบทแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ทั้งในมิติด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมไปถึงแนวคิดของนักวิชาการที่ได้ทำการศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะใน

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ จากนั้นจึงประมวลและเรียบเรียงเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์การปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกภายใต้บริบทหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และผลกระทบต่อการปรับตัวของงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือของไทย

ผลการศึกษา

จากการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาได้ถูกเรียบเรียงเป็นงานประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรสากลกับผลกระทบต่องานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นมูลเหตุในการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลและผลกระทบของการปรับตัวนั้นที่มีต่องานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์โดยบุคลากรของคาทอลิกในประเทศไทย ภายใต้บริบทแวดล้อมในแต่ละช่วงเวลา มีผลการศึกษา ดังนี้

บริบทโลกสมัยใหม่กับการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกสากล

บริบทโลกสมัยใหม่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา โลกตะวันตกได้ก้าวสู่ยุคแห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ คำอธิบายธรรมชาติและชีวิต นักประวัติศาสตร์เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงและการแพร่กระจายของโลกทัศน์ดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจากเทคโนโลยีการพิมพ์ที่ก้าวหน้า ทำให้ข้อค้นพบทางดาราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ปรัชญาการเมือง และการปฏิรูปศาสนาของนิกายโปรเตสแตนต์แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว พระศาสนจักรไม่สามารถควบคุมความคิดของคนในสังคมยุโรปได้อีกต่อไป ทั้งยังกลายเป็นเป้าโจมตีของบรรดานักคิดในเวลานั้น และเริ่มไม่ยอมรับอำนาจสูงสุดของพระศาสนจักรอีกต่อไป (Casanova, 1994, p. 47)

ขณะเดียวกันอีกกระแสหนึ่งที่ก่อตัวควบคู่กันไป นั่นคือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 18 ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของเมืองและชนชั้นกลางในเมือง คนกลุ่มนี้มีลักษณะการดำเนินชีวิตประจำวันแตกต่างไปจากผู้คนในสังคมชนบท ความเป็นปัจเจก (individual) มากขึ้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวไม่สอดคล้องกับค่านิยมทางศาสนา เพราะความเป็นปัจเจกนั้นรวมถึงเรื่องของการนับถือศาสนาที่กลายเป็นเรื่องส่วนบุคคลมากขึ้นด้วย คนเหล่านี้ในรุ่นต่อมาก็ได้กลายเป็นผู้ยึดมั่นในทฤษฎีโลกิยานุวัติ อัน

เกิดจากแนวคิดของบรรดานักวิชาการ นั้นยังทำให้ทฤษฎีดังกล่าวทรงพลังในการอธิบายสังคมยุคสมัยใหม่อย่างยิ่ง

พระศาสนจักรคาทอลิกเริ่มมีการปรับตัวมาตั้งแต่ ค.ศ. 1891 โดยการออก คำสอนคาทอลิกเพื่อสังคม (Catholic Social Teaching) ฉบับแรกคือ สมณสาสน์สิ่งใหม่ (Rerum Novarum) ของพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 มีสาระสำคัญว่าด้วย ปัญหาเรื่องสิทธิของผู้ใช้แรงงานเป็นสำคัญ โดยสอนให้คริสตชนผู้ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าแสดงความรักและความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่เพียงแต่ให้การสงเคราะห์เท่านั้น ทว่าจะต้องช่วยเหลือให้สามารถดำรงชีวิตอย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น.108-109) พระสมณสาสน์ฉบับนี้ถูกมองว่าเป็นการกลับใจของพระศาสนจักรที่หันกลับมาพิจารณาบทบาทและหน้าที่ต่อโลกสมัยใหม่ (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น. 138-139) ทั้งยังสะท้อนให้เห็นความพยายามในการแสดงบทบาทสาธารณะของพระศาสนจักรคาทอลิกด้วย

ช่วงก่อนการออกสมณสาสน์สิ่งใหม่ สังคมยุโรปผ่านการปฏิวัติอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เกิดการจ้างแรงงานตามมา ปัญหาคือ ความยากจนและสภาพความเป็นอยู่ที่เลวร้ายของแรงงาน เนื่องจากการเอารัดเอาเปรียบของนายจ้าง (Aubert & Boileau, 2003. pp.23-24) แรงงานเหล่านี้เป็นเป้าหมายของพระศาสนจักรในเวลานั้นที่จะต้องให้ความช่วยเหลือตามหลักศาสนา ประกอบกับความตื่นตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนในยุโรปช่วงคริสต์ทศวรรษ 1880-1890 มีการรวมตัวของชนชั้นแรงงานเป็นจำนวนมากในขณะนั้น (Davies, 2013, pp.46-51) พระศาสนจักรคาทอลิกซึ่งเห็นถึงความสำคัญในประเด็นนี้และถือเป็นหน้าที่ของตนเองที่จะต้องเข้ามาช่วยเหลืออย่างน้อยที่สุดโดยการเตือนสติบรรดาคริสตศาสนิกชนให้ตระหนักถึงปัญหา อย่างไรก็ตาม การปรับตัวในช่วงแรกนี้ไม่ได้รับความสนใจจากสาธารณชน เนื่องจากยังไม่มีกรเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

ภายหลังมีการออกสมณสาสน์อีกหลายฉบับต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน เมื่อโลกต้องประสบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมไปถึงการเกิดขึ้นของสงครามโลกทั้งสองครั้งที่เกิดการเข่นฆ่ากันอย่างเหี้ยมโหด เทคโนโลยีที่ทันสมัยถูกนำมาใช้

เพื่อประหัตประหารชีวิตมนุษย์ด้วยกัน พระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 จึงได้ออกสมณสาส์นว่าด้วย *สันติภาพในโลก (Pacem in Terris)* และทรงเรียกประชุมพระสังฆราชในการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1962 เสร็จสิ้นใน ค.ศ. 1965 ในสมัยของพระสันตะปาปาปอลที่ 6 (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น.141-142)

อาจพิจารณาบทบาทที่โดดเด่นของพระศาสนจักรคาทอลิกในช่วงเวลานี้ว่าเป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ 1) การเป็นองค์กรทางศาสนาที่สามารถระดมทุนได้มาก ขณะที่รัฐบาลของแต่ละประเทศได้รับความเสียหายจากสงคราม ทำให้องค์กรทางศาสนาทุกศาสนา เข้ามามีบทบาทหลักในการช่วยเหลือและฟื้นฟู (Ferris, 2005, p.315) และ 2) สภาพการกดขี่ขูดรีดแรงงานและผลจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ไม่เพียงแต่สร้างความพินาศย่อยยับและความตาย ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดในทันที ทว่าได้ก่อให้เกิดผลกระทบในระยะยาวอื่นๆ ตามมามาก ได้แก่ ปัญหาเรื่องผู้อพยพและผู้ลี้ภัย อันเนื่องมาจากการขีดเส้นแบ่งเขตแดนในช่วงสงครามและหลังสงครามโลกสิ้นสุดลง รวมถึงปัญหาชนกลุ่มน้อยในสังคมที่เกิดจากความพยายามในการสร้างความมั่นคงของรัฐชาติ (Tomas, 2012, pp.14-15) นั่นทำให้ความเชื่อมั่นในความก้าวหน้าและเหตุผลของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ถูกตั้งคำถาม ผู้วิจัยมองว่าปัจจัยทั้งสองประการมีส่วนทำให้พระศาสนจักรคาทอลิก และศาสนาอื่นๆ สามารถเรียกศรัทธาและกอบกู้สถานะของพระศาสนจักรให้ฟื้นคืนมาได้ในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม บริบทโลกช่วงสงครามเย็นที่ประเทศมหาอำนาจทั้งสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตต่างก็ใช้ “การพัฒนา” เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองและแสวงหาแนวร่วม โดยเฉพาะค่ายเสรีประชาธิปไตยที่ได้นำแนวทางการพัฒนาโดยมีตะวันตกเป็นต้นแบบไปปรับใช้กับประเทศร่วมค่าย แนวทางการพัฒนาดังกล่าวนี้นั้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ทั้งยังปฏิเสธบทบาทและความสำคัญของศาสนา ทว่าผลจากการพัฒนากลับทำให้เกิดปัญหาที่ยากจะแก้ไข โดยเฉพาะในบรรดาประเทศที่ถูกจัดว่าเป็น “ประเทศด้อยพัฒนา” หรือ “ประเทศโลกที่สาม” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.51-62) นั่นทำให้บทบาทศาสนาในงานพัฒนายังคงถูกละเลยต่อไป

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาผลของสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งถือเป็นการกลับใจครั้งสำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลอันมีผลต่อการปรับตัวของพระศาสนจักรท้องถิ่นทั่วทุกภูมิภาค (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น.83-84) การสังคายนาครั้งนี้มีผลที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรกคือ *การยอมรับและปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น (contextualization)* ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้การทำงานแพร่ธรรมสามารถดำเนินต่อไปได้ท่ามกลางกระแสต่อต้านเจ้าอาณานิคม ซึ่งพระศาสนจักรท้องถิ่นถูกมองว่าเป็นส่วนที่หลงเหลืออยู่จากยุคอาณานิคม ดังนั้น การปรับตัวในลักษณะที่ลดภาพลักษณ์ความเป็นตะวันตกและการเน้นยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentric) จึงอาจเป็นการลดแรงต้านจากสังคมท้องถิ่นได้บางส่วน นอกจากนี้ยังทำให้พระศาสนจักรยอมรับการมีส่วนร่วมของ *ฆราวาส* ในงานพัฒนามาก อีกทั้งยังเน้นแนวทางการพัฒนาสังคมด้วยวิธีจัดตั้งและทำงานเป็นองค์กร (organizations) (ปรีชา จินตเสวีวงศ์, 2531, น.202-204) จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าผลของการสังคายนาเปิดโอกาสให้พระศาสนจักรท้องถิ่นทำงานอย่างเป็นอิสระและทำงานได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น

ประการที่สอง พระศาสนจักรคาทอลิกได้ย้ำประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนอย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่งในการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เนื่องจากภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศต่างๆ ที่เคยตกอยู่ภายใต้อาณานิคมตะวันตกได้ทยอยประกาศเอกราช ทำให้บรรดารัฐเอกราชใหม่ทั้งหลายจำเป็นต้องสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันภายในชาติท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนา อีกทั้งการขีดเส้นแบ่งเขตแดนรัฐชาติโดยมิได้คำนึงถึงความแตกต่างดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติที่เจ้าอาณานิคมได้ก่อไว้ ดังนั้น ปัญหาหลักที่โลกต้องเผชิญคือ *ผู้อพยพและผู้ลี้ภัย* รวมไปถึงปัญหาชนกลุ่มน้อยในแต่ละประเทศ (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น.137-140) ในการสังคายนาครั้งนี้พระศาสนจักรคาทอลิกจึงมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหารights of human beings เป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญ

ประการที่สาม พระศาสนจักรปรับตัวและเสวนา (dialogue) กับโลกภายนอกและต่างศาสนามากขึ้น ผลของการสังคายนาโดยสรุปคือ “การปรับกิจการแพร่ธรรมให้

ทันสมัยต่อภาวะโลกปัจจุบันและให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เปลี่ยนท่าทีจากเจ้านายมาเป็นผู้รับใช้ อีกทั้งยังเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาสังคมโดยตรง มุ่งหมายที่จะเป็นความหวัง คำตอบ และทางเลือกที่สามแก่คนในสังคม” (ปริชา จินตเสวีวงศ์, 2531, น. 183) นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มที่จะดึงแนวทางวิทยาศาสตร์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหา ซึ่งเราจะเห็นถึงท่าทีประนีประนอมกับโลกภายนอกมากขึ้น นับว่าความพยายามในการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้เป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างมาก เรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนโลกทัศน์ที่มีต่อโลกภายนอก และต้องปรับตัวเข้าหาวัฒนธรรมและผู้คนที่ครั้งหนึ่งพระศาสนจักรมองว่าเป็นอนารยะ การที่พระศาสนจักรคาทอลิกเปิดตัวเองออกสู่ภายนอก โดยเฉพาะการเสวนากับศาสนาอื่นๆ นั้น นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่เป็นรูปธรรมและชัดเจนมากที่สุดในการเปลี่ยนแปลงเพื่อดำรงอยู่ในสังคมโลกสมัยใหม่

พระศาสนจักรท้องถิ่นหลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 กับแนวทางการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์

แนวทางการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ทำให้พระศาสนจักรท้องถิ่น ในที่นี้คือพระศาสนจักรคาทอลิกในเอเชียมีความเป็นอิสระในการแพร่ธรรมและการทำงานพัฒนามากยิ่งขึ้น เนื่องจากก่อนหน้าการสังคายนาพระศาสนจักรท้องถิ่นจะต้องรอคำสั่งคำแนะนำ หรือแนวทางการดำเนินงานจากวาติกัน แต่ด้วยแนวทางของพระสันตะปาปาปอลที่ 6 และที่ประชุมสังคายนาครั้งนี้เน้นย้ำถึงหน้าที่และบทบาทหลักของพระศาสนจักรท้องถิ่นในการแพร่ธรรม ทำให้ภายหลัง ค.ศ. 1965 ซึ่งเป็นปีที่การสังคายนาเสร็จสิ้น พระศาสนจักรคาทอลิกในเอเชียก็เริ่มมีการจัดการประชุมและจัดตั้งองค์กรต่างๆ ขึ้นจำนวนมาก

ใน ค.ศ.1970 มีการรวมตัวกันของพระศาสนจักรคาทอลิกท้องถิ่นเพื่อจัดตั้งสหพันธ์สภาพระสังฆราชเอเชีย (The Federation of Asian Bishops' Conferences หรือ FABC) ขึ้นที่กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ ด้วยความมุ่งหวังที่จะประกาศข่าวดีโดยการเสวนาและอยู่เคียงข้างผู้คนส่วนมากในเอเชีย อันได้แก่ คนหนุ่มสาว คนยากจน รวมไปถึงคนต่างศาสนา โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ สหพันธ์สภา

พระสังฆราชเอเชียมีการจัดประชุมร่วมกันเป็นประจำทุก 4 ปี ซึ่งพระศาสนจักรคาทอลิกของประเทศต่างๆ ในเอเชียจะเวียนกันเป็นเจ้าภาพ การประชุมแต่ละครั้งจะมีมิตรร่วมซึ่งเป็นแนวทางในการทำงานแพร่ธรรมและงานพัฒนา โดยสรุป คือ พระศาสนจักรเอเชียให้ความสำคัญกับชีวิตมนุษย์ สิ่งแวดล้อม สิ่งสร้างทั้งหลาย ส่วนหนึ่งเป็นผลจากความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าผู้สร้าง ทั้งยังถูกผนวกรวมกับแนวคิดของฮินดูและพุทธอันเป็นศาสนาพื้นเมือง (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น.83-85, 98)

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ความพยายามสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของรัฐชาติ ก่อให้เกิดการเบียดขับกลุ่มชนที่มีความแตกต่างในแง่ของเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมให้กลายเป็นคนชายขอบของสังคมหรือไม่ก็ถูกกลืนกลายผ่านนโยบายชาตินิยม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.72-73) ประกอบกับสภาวะการล่มสลายของ ปญฺหาอุดมการณ์ที่แตกต่างระหว่างสังคมนิยมกับเสรีนิยม ทั้งสองฝ่ายต่างก็เร่งหาแนวร่วมด้วยการใช้ “การพัฒนา” ที่นำเสนอให้กับบรรดาโลกที่สามเป็นเครื่องมือ การพัฒนาที่โลกตะวันตกเป็นผู้กำหนดแบบแผนนั้น ได้ก่อให้เกิดผลเสียร้ายแรงต่อประเทศโลกที่สาม โดยเฉพาะกับบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังถูกเบียดขับให้อยู่ชายขอบมากยิ่งขึ้น ทั้งยังกลายเป็นแพะรับบาปในประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมและยาเสพติดที่เกิดขึ้นหลายพื้นที่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.74-79)

นอกจากปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ภายในของแต่ละประเทศแล้ว ภาวะสงครามเย็นและสงครามตัวแทนยังส่งผลให้นานาชาติยังต้องเผชิญกับปัญหาใหญ่อันเป็นผลมาจากสงครามและการเมืองระหว่างประเทศที่ไม่ได้คำนึงถึงความหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนาของผู้คน พร้อมๆ กับการกำเนิดรัฐเอกราชจำนวนมากในระยะดังกล่าวก็เกิดการอพยพและลี้ภัยของชนกลุ่มน้อย ในส่วนของพระศาสนจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยความร่วมมือของพระศาสนจักรและองค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกในประเทศต่างๆ ได้ร่วมกันให้ความช่วยเหลือผู้ลี้ภัยและผู้อพยพจากภัยสงครามคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน โดยเป็นการช่วยเหลือและให้บริการในทุกด้านทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม รวมไปถึง

การแพทย์และยารักษาโรค ส่วนผู้อพยพที่ทำงานด้วยก็มีทั้งชาวลาว เขมร และเวียดนาม (บุญเทียน ทองประสาน, 2531, น.21)

สภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับแนวทางของพระศาสนจักรคาทอลิก หลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 รวมไปถึงพระศาสนจักรในเอเชียที่มีจุดยืนอยู่เคียงข้างผู้ยากไร้ และเคารพในสิทธิมนุษยชน เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์การแพร่ธรรมจนถึงปัจจุบันแล้วจะพบว่าธรรมชาติงานของพระศาสนจักรท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะเป็นการแพร่ธรรมและพัฒนาในหมู่กลุ่มชาติพันธุ์ อันเนื่องมาจากความยากลำบากในการแพร่ธรรมให้กับประชากรส่วนใหญ่ในแต่ละประเทศที่ต่างก็นับถือศาสนาสากสกล ได้แก่ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม อยู่ก่อนแล้ว (Winzeler, 2008, pp.45-46) สหพันธ์สภาพระสังฆราชเอเชียก็ตระหนักดีว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นส่วนสำคัญของประชากรพระศาสนจักรในเอเชีย ทั้งยังต้องการรักษาคุณค่าดั้งเดิมของสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ขณะนี้กำลังถูกโลกทุนนิยมรุกคืบเข้าไปจนก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณค่าดั้งเดิมในสังคมของพวกเขา ดังนั้น แนวทางการทำงานของพระศาสนจักรในเอเชียจึงจะต้องช่วยเหลือพวกเขาเพื่อดำรงไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจและการศึกษาเป็นหลัก (บุญเลื่อน หนั้นทรัพย์, 2553, น.89)

ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พระศาสนจักรเอเชียต้องเผชิญมีลักษณะคล้ายคลึงกัน อันเกิดจากการสร้างรัฐชาติและการพัฒนาประเทศ งานแพร่ธรรมและงานพัฒนาของพระศาสนจักรในประเทศต่างๆ จึงมุ่งทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ (Winzeler, 2011A, pp.203-219), (Silliman & Noble, 1998, p.142) พระศาสนจักรในแต่ละพื้นที่จะเน้นให้ความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจให้พ้นจากความยากจน รวมไปถึงช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถเลื่อนสถานะทางสังคมผ่านการศึกษา ความช่วยเหลือในลักษณะนี้ทำให้ถูกมองว่ากลุ่มชาติพันธุ์หันมาเข้ารีตคาทอลิกก็เพราะต้องการหนีพ้นจากสภาพยากไร้หรือที่เรียกกันว่า “คริสเตียนขาว” หรือ “Rice Christians” (Winzeler, 2011A, pp.206-209)

แม้ว่าจะต้องเผชิญปัญหากกลุ่มชาติพันธุ์เหมือนกัน แต่แนวทางและกลยุทธ์ในการทำงานของพระศาสนจักรในแต่ละประเทศก็必将มีความแตกต่างกันในรายละเอียด เนื่องจากบริบทแวดล้อมภายในที่แตกต่างกันออกไป เช่น กรณีของฟิลิปปินส์ที่ประชากร

ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกมีอำนาจต่อการกำหนดนโยบายของรัฐสูง (Bautista & Lim, 2009, p.2) และไม่ต้องเผชิญกับความหวาดระแวงของคนต่างศาสนา ต่างจากกรณีของไทยที่เป็นศาสนาของคนส่วนน้อยในสังคม ในบางช่วงเวลายังถูกหวาดระแวงและเบียดขับ อย่างไรก็ตาม การปรับตัวของพระศาสนจักรสากลก็ช่วยให้พระศาสนจักรในประเทศต่างๆ ปรับตัวเข้ากับสังคมและทำงานทั้งแพร่ธรรมและงานพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อปวงประชาโดยทั่วกัน

พระศาสนจักรไทยกับการแก้ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทการเมืองไทย

มิชชันนารีคาทอลิกชาวโปรตุเกสได้เดินทางเข้ามายังแผ่นดินสยามตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และต้องเผชิญกับอุปสรรคนานาประการจากทั้งฝ่ายผู้ปกครองที่ในแต่ละช่วงเวลามีนโยบายต่อนักบวชต่างชาติต่างศาสนาแตกต่างกันออกไป สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์พระศาสนจักรคาทอลิกพบว่า การแพร่ธรรมจะได้รับการตอบรับอย่างดีในหมู่ชาวจีน ชาวลาว และชาวญวนที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทย (Strate, 2011, pp.63-64) เราจะเห็นว่าตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมางานหลักของมิชชันนารีคาทอลิกมักจะเป็นการทำงานกับชนกลุ่มน้อยของสังคม

กระทั่งในสมัยของสังฆราชปัลเลอรักซ์ได้มีความพยายามที่จะเข้าไปแพร่ธรรมในภาคเหนือของไทย ใน ค.ศ.1843 ได้ส่งบาทหลวง 2 ท่านเข้าไปในพื้นที่ แต่ถูกต่อต้านจากเจ้าเมืองเหนือในเวลานั้น อย่างไรก็ตาม พระศาสนจักรคาทอลิกยังคงไม่ละความพยายามและได้ส่งบาทหลวงขึ้นไปเพื่อเตรียมการแพร่ธรรมในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ กระทั่งใน ค.ศ.1931 คุณพ่อมิราเบลกับคุณพ่อนิโคลาส ได้ซื้อที่ดินและสร้างโบสถ์ที่เชียงใหม่ สองปีต่อมาเกิดกลุ่มคาทอลิกขึ้นที่ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ และเวียงป่าเป้า จ.เชียงราย จากนั้นจึงค่อยๆ แพร่ไปยังพื้นที่ห่างไกลอื่นๆ (สังฆมณฑลเชียงใหม่, 2557, น. 47-48)

สำหรับช่วงแรกเมื่อขยายเข้าไปแพร่ธรรมในภาคเหนือบริเวณพื้นที่ราบก็ยังคงมีคนเข้ารับบ้าง เนื่องจากเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพรศาสนาของบาทหลวง คือ การแพทย์และการศึกษายังคงเป็นที่ต้องการในเวลานั้น แต่ภายหลังพุทธศวรรษ 2500 (ค.ศ.1958-

1967) เป็นต้นมา การพัฒนาพื้นที่ภาคเหนือโดยรัฐทำให้การเปลี่ยนศาสนาคนพื้นราบมีความเป็นไปได้น้อยลง นั่นเป็นเหตุผลที่ทำให้คณะบาทหลวงคาทอลิกมุ่งเข้าไปพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูงโดยใช้การแพทย์และการศึกษาเป็นเครื่องมือ (Winzeler, 2011A, pp.206-209) การแพร่ธรรมประสบความสำเร็จอย่างมากในหมู่ชาวเขา ทำให้งานพัฒนาของสังฆมณฑลเชียงใหม่เป็นการทำงานกับบรรดาพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์เสียเป็นส่วนใหญ่

การแพร่ธรรมในหมู่กลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือของไทยก้าวหน้าขึ้นอย่างมากในคริสต์ทศวรรษ 1950 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่เกิดการปฏิวัติในประเทศจีนใน ค.ศ.1949 จีนกลายเป็นคอมมิวนิสต์ ทำให้บรรดามิชชันนารีต้องเดินทางออกนอกประเทศ บางส่วนมีความประสงค์จะเข้าร่วมงานแพร่ธรรมในไทย ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของพระสังฆราชโซแรงแจ้ง จึงได้มอบหมายงานแพร่ธรรมในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ให้แก่คณะเบธาราม ใน ค.ศ.1953 คุณพ่อเชกีน็อตกับคุณพ่อโพญินีได้เริ่มงานแพร่ธรรมในหมู่ชาวปากะเยอญอ ในเวลาไม่นานคุณพ่อทั้งสามได้ขยายงานแพร่ธรรมในหมู่ชาวเขาออกไปในอีกหลายจังหวัดในภาคเหนือ ทั้งยังรวมไปถึงการแพร่ธรรมแก่ชาวเขาเผ่าอื่นๆ ด้วย (สังฆมณฑลเชียงใหม่, 2557, น.49-50) นับเป็นการวางรากฐานให้กับงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ของสังฆมณฑลเชียงใหม่ในเวลาต่อมา

เมื่อพิจารณาจากบริบททางประวัติศาสตร์ในประเทศไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา จะเห็นว่าทั้งการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในชาติและการพัฒนากระแสหลักในช่วงพุทธทศวรรษ 2500 (ค.ศ.1958-1967) เป็นต้นมา เป็นการเบียดขับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกกันว่า “ชาวเขา” ให้กลายเป็นคนชายขอบ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ห่างไกลไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาจากรัฐ จึงถูกมองจากคนทั่วไปว่าเป็นพวก “ด้อยพัฒนา” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.72-76) ทำให้ไม่ได้รับความสนใจจากรัฐในการจะพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่อย่างเท่าเทียมและเสมอหน้ากับชาวไทยพื้นราบ

อย่างไรก็ตาม มิชชันนารีคาทอลิกที่มุ่งเข้าหาชาวเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อการแพร่ธรรมกลับตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งในเวลานั้นถือเป็นปัญหาเร่งด่วน เนื่องจากบรรดากลุ่มชาติพันธุ์เผชิญกับปัญหาการขาดแคลนข้าว โครงการที่มิชชันนารีเหล่านี้ริเริ่มขึ้นคือ โครงการ “ธนาคาร

ข้าว” ที่ช่วยแก้ไขปัญหาคือพื้นฐานในการดำรงชีพของกลุ่มชาติพันธุ์ กิจกรรมเหล่านี้ริเริ่มโดยคุณพ่อบาทหลวงชาวตะวันตก ซึ่งในเวลาต่อมาบาทหลวงพื้นเมืองก็เข้ามาสานงานต่อ (นายจอห์น โอโดเชา, 2558)

ธนาการข้าวมีที่มาจากพื้นฐานความคิดแบบสหกรณ์ในยุโรป ด้วยการให้ชาวบ้านที่ยากจนช่วยเหลือกันและกัน ในระยะเริ่มแรกบาทหลวงจะหาทุนเพื่อซื้อพันธุ์ข้าวและนำไปให้ชาวบ้านที่นับถือคาทอลิกปลูก และเมื่อได้ผลผลิตชาวบ้านก็จะต้องนำข้าวมาคืน โดยเพิ่มจำนวนในส่วนที่ถือเป็นดอกเบี้ย ซึ่งข้าวเหล่านี้ก็จะถูกนำไปให้คนอื่น ๆ ในชุมชนยืมต่อไป จากนั้นจึงได้มีการขยายงานไปยังชุมชนคาทอลิกในพื้นที่ต่างๆ ทั่วภาคเหนือ (บุญเทียน ทองประสาน, 2531, น.25-26)

การที่บาทหลวงพื้นเมืองเข้ามาทำหน้าที่แทนบาทหลวงตะวันตกนั้น ส่วนหนึ่งเป็นปัญหาเรื่องการขาดแคลนบุคลากรในการทำงานทั้งการแพร่ธรรมและงานพัฒนาที่ต้องทำควบคู่กันไป ประกอบกับปัญหาความหวาดระแวงตะวันตกที่ศาสนาครีสต์ถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของเจ้าอาณานิคม ปัญหาเหล่านี้พระศาสนจักรสากลและพระศาสนจักรไทยต่างก็ตระหนักดี และสะท้อนผ่านการปรับตัวตามนโยบายการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 โดยมีการฝึกอบรมสามเณรเพื่อบวชเป็นบาทหลวง ในส่วนของกลุ่มชาติพันธุ์เองก็มีเด็กชายและเด็กหญิงจำนวนหนึ่งได้รับการบวชเป็นบาทหลวงหรือเป็นภคินีในคณะต่างๆ โดยเฉพาะที่สังฆมณฑลเชียงใหม่ที่มีบาทหลวงชาวปากาเอะอยู่หลายท่าน เช่น คุณพ่อวินัย บุญลือ อธิการบ้านสวนเจ็ดริน คณะเยสุอิต คุณพ่อบุญเลิศ สร้างกุศลในพสุธาอุปสังฆราชสังฆมณฑลเชียงใหม่ เป็นต้น

บทบาทของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในด้านการพัฒนาชัดเจนมากขึ้นภายใต้บริบทความหวาดระแวงภัยคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนที่นำโดยปัญญาชนและนักศึกษาที่ได้เข้าไปทำงานพัฒนาชนบทตั้งแต่พุทธทศวรรษ 2510 (ค.ศ. 1968-1977) เช่น มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร เป็นต้น (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2548, น.106-107) ต้องยุติการทำกิจกรรมเนื่องจากถูกระแวงและกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2548, น.60)

รัฐบาลได้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเข้าไปเพื่อสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ รวมถึงการใช้อำนาจทางศาสนาเข้าไปทำงานพัฒนาชาวเขาในพื้นที่ห่างไกลที่รัฐละเลยตลอดมา

สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกที่เริ่มก่อตั้งใน ค.ศ. 1970 ภายใต้ชื่อ “สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา” เดิมคือ คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์แห่งสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย กลายเป็นอีกหนึ่งองค์กรหลักในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชนบท (ยุคติ มุกดาวิจิตร, 2548, น.59) ที่ยังคงดำเนินการต่อมาจนกลายเป็นองค์กรหลักในการพัฒนาชนบทและกลุ่มชาติพันธุ์ ส่งผลให้ศาสนาคริสต์ในช่วงก่อนหน้านี้นี้ต้องเผชิญความหวาดระแวงได้รับการยอมรับในบทบาทด้านการพัฒนามากยิ่งขึ้น ซึ่งเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่ารัฐมององค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกเป็นส่วนหนึ่งในการเข้าถึงชนบทที่ห่างไกล เพราะอย่างที่เราพบว่าแนวคิดพื้นฐานของคาทอลิกเองไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ การที่รัฐใช้อำนาจองค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกเป็นเครื่องมือดังกล่าวนี้ดำเนินมาจนกระทั่งปัจจุบัน เนื่องจากองค์กรเหล่านี้ติดต่อกับชุมชนและเข้าถึงชุมชนอยู่ตลอดเวลา (คุณสุนทร วงศ์จอมพร, 2558)

นอกจากบทบาทในงานพัฒนาชนบทและกลุ่มชาติพันธุ์ที่โดดเด่นมากขึ้นของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ในช่วงพุทธทศวรรษ 2520 (ค.ศ.1978-1987) ยังเป็นองค์กรที่บุกเบิกแนวคิดงานพัฒนาที่เน้นศักยภาพของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเพิ่มอำนาจให้แก่ชุมชน มีนักพัฒนาคนสำคัญอย่าง *บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิพนธ์* ที่เป็นทั้งผู้ปฏิบัติและนักทฤษฎีคนสำคัญ แนวทางดังกล่าวนี้เวลาต่อมารู้จักกันในชื่อ “วัฒนธรรมชุมชน” คุณพ่อนิพนธ์ได้ใช้แนวทางดังกล่าวกับงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย โดยทำงานกับชาวปกาเกอะญอเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความยากจน งานพัฒนาที่เกิดขึ้นจะมุ่งเน้น “การผลิตให้พอยังชีพ หรือความสามารถในการผลิตพอบริโภค ซึ่งเชื่อกันว่าสูญหายไปพร้อมกับกรอบจำของระบบทุนนิยมต่อชุมชน” (จาเมรี เชียงทอง, 2543, น.14-16) คุณพ่อนิพนธ์ยังได้สร้างเครือข่ายงานพัฒนานาวัฒนธรรมชุมชนกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนอื่นๆ ทั้งในศาสนาและต่างศาสนาอีกด้วย เช่น คุณบำรุง บุญปัญญา เป็นต้น (ประยงค์ วรรณรงค์, 2555, น.41,92)

งานพัฒนาในทัศนะของนักพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนจะต้องเป็นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือ จะต้องให้ความสำคัญกับมิติของวิถีชีวิต ศาสนา รวมถึงด้านของจิตใจของทุกคนในชุมชน ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว เหมือนกับการพัฒนากระแสหลัก เนื่องจากนักพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนเห็นว่า “...ปัญหาเศรษฐกิจในแง่ของจิตสำนึกทางเศรษฐกิจ ซึ่งยังเป็นจิตสำนึกระดับผิวเผิน มันเป็นปัญหาว่าเราไม่เข้าใจขบวนการของระบบสัญลักษณ์ทั้งหมดของชุมชน นั่นคือ เราไม่แตะตรงระบบจิตสำนึกที่ลึกๆ เลย จุดนี้เองเป็นจุดที่สรุปว่า ‘ทำไมโครงการทางเศรษฐกิจของเราไม่กระตุ้น ไม่ได้เป็นกุญแจไขประตูเข้าไปถึงชีวิตของชาวบ้าน’...” (บุญเทียน ทองประสาน, 2531, น.161-162) ดังนั้น นักพัฒนาแนวนี้จึงใช้วัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนา โดยศึกษาจากประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อค้นหาระบบคุณค่าและภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน และพัฒนาบนฐานคิดเหล่านี้ ทั้งหมดก็เพื่อ “...แสวงหาแบบวิถีชีวิตอย่างใหม่บนพื้นฐานของชุมชนดั้งเดิม เพื่อหลีกเลี่ยงและต่อสู้กับกระแสวัฒนธรรมที่กำลังครอบงำชุมชนอยู่...” (ยุกติ มุกตาวิจิตร, 2548, น.13)

สำหรับการนำแนวทางวัฒนธรรมชุมชนเข้ามาปรับใช้กับงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิก โดยเสริมจากงานหลักที่บรรดาคุณพ่อเจ้าวัดในแต่ละพื้นที่ดูแล นั่นคือ โครงการธนาคารข้าวและธนาคารวัว/ควาย จากเดิมงานพัฒนาดังกล่าวมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว พิจารณาจากชื่อโครงการ “ธนาคาร” มีมิติด้านการเงิน ด้วยหวังให้พี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์มีความมั่นคงทางอาหาร ในแง่ที่คุณพ่อนิพนธ์มองว่า “ถ้าเราเอาแต่เศรษฐกิจหรือธนาคารข้าวเข้าไป มันก็เป็นการช่วยได้เพียงชั่วคราวชั่วคราว มันเป็นการช่วยในลักษณะเฉพาะหน้า และในท้ายที่สุดธนาคารข้าวก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตในหมู่บ้านได้...” (บุญเทียน อ้างถึงใน ยุกติ มุกตาวิจิตร, 2548, น.43)

ดังนั้น งานพัฒนาของคุณพ่อนิพนธ์ที่นำแนวทางวัฒนธรรมชุมชนเข้ามาปรับใช้จะต้องคำนึงถึงมิติทางด้านวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของชุมชน การจะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้จำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรในชุมชน สร้างผู้นำชุมชนขึ้นมาเพื่อที่พวกเขาจะสามารถสานต่องานขององค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกหรือโบสถ์ในพื้นที่ หรือสามารถริเริ่ม

โครงการใหม่ๆ ต่อไปได้ ดังตัวอย่างของธนาคารข้าวเมื่อคุณพ่อนิพนธ์เข้ามาทำงานก็มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นคือ เมื่อให้ข้าวแก่ชาวบ้านไปปลูกแล้วได้ผลผลิตจะให้ชาวบ้านนำข้าวที่ก่อนหน้านี้นี้จะต้องส่งคืนศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่ไปส่งมอบให้กับหมู่บ้านอื่นๆ ที่ยังประสบปัญหาการขาดแคลนข้าวแทน (บุญเทียน ทองประสาน, 2531, น.26) ในแง่นี้จะเห็นได้ว่าเริ่มมีการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในงานพัฒนาและให้ความช่วยเหลือชุมชนอื่นๆ โดยองค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกอย่างศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่เป็นเพียงผู้คอยให้คำปรึกษา ไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มและปฏิบัติอีกต่อไป กระทั่งปัจจุบันนี้ได้เกิดเป็น “กองบุญข้าว” ที่ชาวบ้านส่งต่อให้กับพี่น้องที่ยังยากไร้ รวมไปถึงนำข้าวเหล่านี้ไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติในที่ต่างๆ (นิพนธ์ เทียนนิหาร, 2558)

แต่เมื่อเข้าสู่พุทธทศวรรษ 2530 (ค.ศ.1988-1997) ดูเหมือนว่าผลของการพัฒนาประเทศสะท้อนออกมาผ่านการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย รวมไปถึงประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะเดียวกันมีประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นทั่วโลกสำหรับไทยเองพื้นที่ป่าที่ลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้รัฐไทยต้องออกแผนแม่บทป่าไม้เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทว่ามุมมองของกรมป่าไม้และคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยเห็นว่าการที่ป่าไม้ถูกทำลายนั้น เป็นผลมาจากชาวเขาและชาวบ้านที่ยากไร้บุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่า ซึ่งในขณะนั้นถือว่าเป็นของรัฐ นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่มีการจำกัดพื้นที่ป่าและพยายามย้ายถิ่นของบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยร่วมกับป่ามาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ยังทำให้พื้นที่ทำกินของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงลดลง จนก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ (เบลโล, 2542, น.263-275)

หากพิจารณาถึงรากเหง้าของปัญหาทรัพยากรป่าไม้จะพบว่าแท้จริงแล้วเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนากระแสหลัก เนื่องจากการเน้นพัฒนาอุตสาหกรรมเพียงด้านเดียว ทำให้ภาคเกษตรกรรมต้องแบกรับภาระหนัก ข้ำร้ายแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรกรรมที่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อจำหน่าย ได้ทำลายความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงซึ่งเคยพึ่งตนเองได้กลับต้องพึ่งพิงตลาดมากขึ้นทุกขณะ ส่วนคนพื้นราบไร้ที่ดินทำกินก็เริ่มย้ายถิ่นรุกเข้าไปในพื้นที่สูง ก่อให้เกิดการหักล้างถางป่าเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ตัวการสำคัญคือกลุ่มทุนที่ได้รับสัมปทานให้ทำไม้

อย่างถูกกฎหมาย แต่กลุ่มชาติพันธุ์กลับกลายเป็นผู้รับบาป (เบลโล, 2542, น.263-275) สภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นได้สร้างปัญหาให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นคนชายขอบของสังคมไทยมาเป็นเวลายาวนาน

ในเวลานั้นนอกจากงานศึกษาของนักวิชาการจำนวนมากที่ออกมาค้านกับแนวคิดของรัฐ การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชนก็สามารถสร้างผู้นำในชุมชนที่เข้มแข็งจนสามารถเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิในการอยู่ร่วมกับป่า เช่น คุณจอนิ โอโดเฮา ผู้ใหญ่บ้านหนองเต่า ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ ที่ได้นำพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ขมุมนุมปิดล้อมทำเนียบรัฐบาลคัดค้านนโยบายอพยพกลุ่มชาติพันธุ์ออกจากพื้นที่ป่าใน ค.ศ.1997 แม้แนวทางการเคลื่อนไหวดังกล่าวขัดต่อแนวทางความเชื่อของคาทอลิก ทว่าก็ยังได้รับความช่วยเหลือจากคุณพ่อวิชัย โภคทวี ซึ่งในเวลานั้นเป็นผู้ดูแลคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ (นายจอนิ โอโดเฮา, 2558)

จากสภาพการณ์ดังกล่าว บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหารผู้มีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ตระหนักว่าเรื่อง สิทธิ เป็นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งในขณะนั้นงานพัฒนาในส่วนที่คุณพ่อรับผิดชอบเป็น “งานเย็น” ไม่สามารถที่จะทำควบคู่กับการเรียกร้องสิทธิและสิทธิของชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น “งานร้อน” เพราะเกี่ยวข้องกับการเมือง ดังนั้น จึงได้เสนอเรื่องเข้าสู่สภามหาเถรธรรม ซึ่งพระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์เห็นชอบและผลักดันจนเกิดองค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกที่ทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์โดยตรงที่เน้นงานด้านสิทธิและสัญชาติคือ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ หรือ คชพ. ในปี ค.ศ.1991

คชพ. ถือกำเนิดขึ้นเพื่อดูแลเรื่องสัญชาติและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากปัญหาพื้นฐานที่สุดคือ ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อีกเป็นจำนวนมากที่ไม่มีสัญชาติไทย นั่นทำให้พวกเขาไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ เปรียบเช่นพลเมืองไทย ดังนั้น การจะหาเอกสารมาแสดงสิทธิในการถือครองที่ดินนั้นยังเป็นไปไม่ได้ไม่ พระศาสนจักรไทยในเวลานั้นตระหนักถึงความเร่งด่วนของปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการตั้งหน่วยงานดังกล่าวขึ้น และพระสังฆราชบุญเลื่อนได้ทาบทามให้คุณพ่อวิชัย โภคทวีเข้าร่วมงาน (บาทหลวงวิชัย โภคทวี, 2558) และต่อมาก็กลายเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในหน่วยงานนี้

การทำงานของ คชพ. จะเน้นลงพื้นที่เพื่อสำรวจปัญหาและเก็บรวบรวมหลักฐานในการยืนยันสิทธิ เพื่อดำเนินการขอสัญญาชาติไทยให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งก็มีกระบวนการและขั้นตอนทางกฎหมายที่ซับซ้อน ลำพังฝ่ายคาทอลิกเองยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านนี้ อย่างไรก็ตาม ด้วยความพยายามหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานของ คชพ. ทำให้คุณพ่อวิชัยได้พบกับ ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร ซึ่งเป็นอาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในภายหลังจึงได้รับความร่วมมือจากอาจารย์พันธุ์ทิพย์และคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งในส่วนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลหลักฐานและในส่วนกระบวนการทางกฎหมาย (บาทหลวงวิชัย โภคทวี, 2558) การประสานงานระหว่าง คชพ. กับคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ส่วนปกครองท้องถิ่นทำให้สามารถผลักดันจนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายเรื่องสัญญาชาติและช่วยให้พี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ได้รับการลงสัญชาติกว่า 1 แสนคน (ชุดิ งามอรุเลิศและสรินยา กิจประยูร, 2558) ทั้งนี้แนวทางการทำงานและกลยุทธ์ของ คชพ. ก็ได้ถูกรวบรวมเป็น “คู่มือปฏิบัติการเพื่อให้บุคคลมีสถานภาพทางกฎหมายที่ถูกต้อง” อันจะเป็นแนวทางให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ในการดำเนินการเรื่องสัญญาชาติด้วยตนเอง หรือแองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ที่จะเข้ามาให้ความช่วยเหลือกลุ่มชาติพันธุ์ในประเด็นเรื่องสิทธิและสัญญาชาติต่อไป (สรินยา กิจประยูร, ชุดิ งามอรุเลิศ, และคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์, 2544)

งานของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาของศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (นิพนธ์ เทียนนิหาร, 2558) ในส่วนของอาจารย์พันธุ์ทิพย์เองก็ยังคงสานงานเรื่องสัญญาชาติและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยด้านศาสนาอยู่ตลอดเวลา ขณะที่ คชพ. ในส่วนกลางมีบทบาทลดลง แต่ในส่วนงานเรื่องสัญญาชาติและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือยังคงทำงานอย่างต่อเนื่องในพื้นที่สังฆมณฑลเชียงใหม่โดยมีคุณกิ่งแก้ว จันดีเป็นผู้ประสานงาน

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการวิจัยที่ถูกเรียบเรียงเป็นประวัติศาสตร์งานพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย ระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1950-2000 สามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลอันมีผลกระทบต่องานพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย ซึ่งเป็นงานที่ฝ่ายคาทอลิกไทยดำเนินการอย่างต่อเนื่องเกือบ 7 ทศวรรษ โดยแบ่งประวัติศาสตร์ออกเป็น 3 ช่วง ที่สะท้อนจุดเปลี่ยนสำคัญของแนวทางการพัฒนา ท่ามกลางบริบทแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่แตกต่างกันที่ทั้งพระศาสนจักรคาทอลิกไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ต้องเผชิญได้ดังนี้

สำหรับงานพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ในภาคเหนือระยะเริ่มแรกเป็นการดำเนินการโดยมิชชันนารีที่มุ่งเน้นการแพร่ธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนา ประกอบด้วยช่วงแรกที่มีมิชชันนารีเข้าไปในชุมชนชาติพันธุ์ประสบปัญหาความยากไร้ สิ่งที่บรรดามิชชันนารีคาทอลิกจำเป็นต้องทำคือ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์มีพอกิน ทำให้ละเลยความสำคัญของวัฒนธรรมและคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์

ช่วงที่สองภายหลังการสังคายนาวาติกัน การปรับตัวของพระศาสนจักรสากลส่งผลต่องานพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยอย่างชัดเจนคือ การยอมรับและเห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ให้กลุ่มชาติพันธุ์เป็นตัวขับเคลื่อน รวมถึงการร่วมงานกับต่างศาสนา ประกอบกับบริบททางการเมืองภายในของไทยที่ทำให้บทบาทงานพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ของคาทอลิกมีความโดดเด่นตลอดพุทธทศวรรษ 2520 (ค.ศ.1978-1987) เป็นต้นมา

เมื่อบริบททางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปส่งผลต่องานพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์อย่างมากตั้งแต่ต้นพุทธทศวรรษ 2530 (ค.ศ.1988-1997) เป็นต้นมา เมื่อภัยคอมมิวนิสต์สิ้นสุดลงนโยบายของรัฐบาลต่อกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสะท้อนแนวคิด “ความเป็นอื่น” ออกมาอย่างชัดเจนมากกว่าช่วงก่อนหน้านี้ที่ต้องเผชิญกับคอมมิวนิสต์ ผนวกกับปัญหาผู้ลี้ภัยและแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า และปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ถูกกดดันจากเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ทำให้รัฐบาลไทยต้องกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ทั้งนโยบายเกี่ยวกับป่าไม้และสัญชาติที่ล้นแล้วแต่ส่งผลร้ายต่อกลุ่มชาติพันธุ์ จนต้องมี

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ ฝ่ายคาทอลิกที่ตระหนักถึงปัญหา จึงได้ก่อตั้งองค์การพัฒนาเอกชนคือ คชพ. ขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาเรื่อง สิทธิและสัญญาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะ

จากที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่าแนวทางของ คชพ. อยู่บนฐานคิดและแนวทาง ปฏิบัติที่แตกต่างกับแนวทางวัฒนธรรมชุมชนที่เน้นให้กลุ่มชาติพันธุ์เป็นผู้ขับเคลื่อน การพัฒนาและเป็นผู้กระทำ ซึ่งในช่วงเวลาหนึ่งทั้งนักวิชาการมานุษยวิทยาและนักพัฒนาต่าง ยึดถือแนวทางนี้เป็น “การพัฒนาทางเลือก” ทว่าจากปัญหาที่กลุ่มชาติพันธุ์ต้องเผชิญซึ่งเป็น ปัญหาหลัก ทั้งยังเกี่ยวข้องกับเรื่องกฎหมายที่ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะทางอย่างมาก ทำให้ฝ่ายคาทอลิกที่ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้เริ่มมีการปรับตัวและใช้แนว ทางการทำงานที่แตกต่างออกไปจากแนววัฒนธรรมชุมชน นั่นคือ การที่เจ้าหน้าที่ของ คชพ. และพันธมิตรมีบทบาทหลักในกระบวนการที่ทำให้ได้มาซึ่งสิทธิและสัญญาชาติของ กลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม งานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ตามแนววัฒนธรรมชุมชนของฝ่าย คาทอลิกก็ยังคงดำเนินควบคู่กันไปกับการทำงานของ คชพ.

สิ่งที่กล่าวถึงข้างต้นสะท้อนให้เห็นการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิก อัน เป็นผลมาจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ที่เน้นการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับวัฒนธรรมและ สภาพแวดล้อมท้องถิ่น ทั้งยังมีความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงให้ทันต่อสถานการณ์ เห็น ได้ชัดจากการไม่ยึดติดในแนวทางวัฒนธรรมชุมชนว่าเป็นคำตอบสุดท้ายของการพัฒนา ทั้งยังหาทางออกในการแก้ไขปัญหาโดยการก่อตั้งองค์การพัฒนาเอกชนคาทอลิกขึ้นมา ทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะเพื่อแก้ปัญหาอย่างตรงจุด นั้นแสดงให้เห็นว่าพระศาสน จักรคาทอลิกไทยยึดถือหลักสิทธิมนุษยชนเป็นที่ตั้ง พร้อมทั้งจะอยู่ร่วมกับพี่น้อง ผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้ในสังคม และเป็นคนชายขอบของสังคม โดยมุ่งหวังประโยชน์สูงสุด นั่นคือ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ที่เท่าเทียมของคนชายขอบในสังคม

การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ที่ผ่านมามีแนวคิดในการศึกษาที่เห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์ จะต้องดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และควรให้พวกเขาดำรงวิถีชีวิตดั้งเดิมให้มาก ที่สุด อันเป็นผลมาจากแนวคิดที่เป็นปฏิริยาต่อแนวทางการผลักดันคนออกจากป่าของ ฝ่ายรัฐ ซึ่งการศึกษาของนักวิชาการในระยะหลังจะเน้นประเด็นดังกล่าวเป็นส่วนใหญ่

ทว่าสำหรับผู้วิจัยมองว่ารากฐานของปัญหาที่สำคัญซึ่งเป็นสิ่งที่ฝ่ายคาทอลิกตระหนักถึง นั่นคือ เรื่องสิทธิและสัญชาติของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ในแวดวงการศึกษายังคงจำกัดแต่งงาน ทางด้านนิติศาสตร์ สำหรับประเด็นดังกล่าวยังมีสิ่งที่น่าสนใจศึกษาอีกมาก เช่น ความตระหนักเรื่องสิทธิและสัญชาติของกลุ่มชาติพันธุ์เอง ผลดีและผลเสียในการมีสัญชาติไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

สรุปผลการศึกษา

จากผลการวิจัยที่ถูกเรียบเรียงเป็นประวัติศาสตร์งานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย ระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1950-2000 ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ในประวัติศาสตร์การแพร่ธรรมของพระศาสนจักรคาทอลิกสากล คือ การสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 รวมถึงบริบทที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรสากลซึ่งเป็นองค์กรศาสนาที่เป็นร่มใหญ่ของคาทอลิกทั่วโลก ย่อมส่งผลต่อการปรับตัวของพระศาสนจักรท้องถิ่น นั่นหมายรวมถึงพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย

ในกรณีของประเทศไทยการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยตามนโยบายการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ไม่ได้เป็นเพียงเงื่อนไขเดียวที่ทำให้การแพร่ธรรมและงานพัฒนาของพระศาสนจักรคาทอลิกและคณะนักบวชในนิกายคาทอลิกต่างๆ ประสบความสำเร็จและได้รับการยอมรับจากคนไทยส่วนใหญ่ในสังคม แต่จากผลการวิจัยข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าบริบทสังคมและการเมืองในประเทศไทยก็เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดความสำเร็จและแนวทางการทำงานของพระศาสนจักรคาทอลิกอยู่ไม่น้อย

ส่วนผลกระทบจากการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลที่มีต่องานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ เห็นได้ชัดเจนจากการที่บาทหลวงท้องถิ่นได้เข้ามารับช่วงต่องานพัฒนาจากบาทหลวงตะวันตก ทั้งยังได้ผลักดันแนวทางการพัฒนาที่มีแนวคิดหลักอยู่ที่การพัฒนาคนอย่างรอบด้าน ซึ่งเป็นนโยบายหลักจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 นอกจากนี้พระศาสนจักรในไทยยังมีการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นภายในประเทศ โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดกับกลุ่มชาติพันธุ์ โดยการตั้งองค์กรพัฒนาเอกชน

คาทอลิกเพื่อจัดการกับปัญหาที่มีความสำคัญเฉพาะด้านอย่างปัญหาเรื่องสัญชาติและสิทธิ แม้ว่าการทำงานของทั้งพระศาสนจักรและคณะบาทหลวง รวมไปถึงองค์กรพัฒนาเอกชน คาทอลิกจะยังคงไม่เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนชาวไทย แต่สำหรับบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ ต่างตระหนักถึงคุณค่าของการของบุคลากรคาทอลิกเหล่านี้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

หนังสือและบทความ

- จามะรี เชียงทอง. (2543). ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร: ศักยภาพและการต่อสู้ของ ท้องถิ่น. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บ.ก.), *พลวัตของชุมชนในการจัดการ ทรัพยากร: สถานการณ์ในประเทศไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 1, น.1-51). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุญเทียน ทองประสาน. (2531). *แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. (2529). *ศาสนาลงพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาสน์.
- บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. (2553). *อยู่กับปวงประชา*. กรุงเทพฯ: แผนกยุติธรรมและสันติ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคม.
- ประยงค์ รณรงค์. (2555). *แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ปรีชา จินตเสวีวงศ์. (2531). *แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกใน ประเทศไทย: เอกสารการวิจัย*. นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม.
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. (2550). *การสร้างภาพลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ “ชาวเขา” ใน สังคมไทยระหว่างทศวรรษ 2420 ถึงทศวรรษ 2520* (วิทยานิพนธ์). จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2548). *อ่าน “วัฒนธรรมชุมชน” วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์ นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.

- ราชบัณฑิตยสถาน (บ.ก.). (2549). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วอลเดน เบลโล. (2542). *โคกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดคิมทอง.
- สรินยา กิจประยูร, ชูติ งามอรุเลศ, และคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ (บ.ก.). (2544). *คู่มือปฏิบัติการเพื่อให้บุคคลมีสถานภาพทางกฎหมายที่ถูกต้อง* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์.
- สังฆมณฑลเชียงใหม่. (2557). *จากด้าหल्ली สู่เชียงใหม่: 25 ปี ระลึกถึงมรณภาพของพระสังฆราชแบร์นาร์ด ลูเซียน ลากอสต์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ.
- เสรี พงศ์พิศ, คมสัน หุตะแพทย์, และรุ่งโรจน์ ตังสุรกิจ (บ.ก.). (2528). *คำสอนเพื่อสังคม: สมณสารสำคัญของศาสนจักรคาทอลิกเกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- Amin, S. (2014). *Theory is History* (Vol. 17). Cham: Springer International Publishing. Retrieved from <http://link.springer.com/10.1007/978-3-319-03816-2>
- Aubert, R., & Boileau, D. A. (2003). *Catholic Social Teaching: An Historical Perspective*. Milwaukee: Marquette Univ Pr.
- Bautista, J., & Lim, F. K. G. (Eds.). (2009). *Christianity and the state in Asia: complicity and conflict*. London ; New York: Routledge.
- Brown, D. (1997). Internal colonialism and ethnic rebellion in Thailand. In *The State and Ethnic Politics in SouthEast Asia* (1 edition, pp. 158–205). London: Routledge.
- Casanova, J. (1994). Secularization, Enlightenment, and Modern Religion. In *Public Religions in the Modern World* (1 edition, pp. 11–39). Chicago: University Of Chicago Press.

- Chia, E. (2012). ASIAN CHRISTIANITY: The Postcolonial Challenge of Identity and Theology. *Compass*, 46(1), 9–13.
- Davies, T. R. (2013). *NGOs: a new history of transnational civil society*. London: Hurst & Company.
- G. Sidney Silliman, & Lela Garmer Noble (Eds.). (1998). *Organizing for Democracy: NGOs, Civil Society, and the Philippine State*. Hawai: University of Hawai'i Press.
- Hefner, R. W. (2010). Religious Resurgence in Contemporary Asia: Southeast Asian Perspectives on Capitalism, the State, and the New Piety. *The Journal of Asian Studies*, 69(04), 1031–1047. <http://doi.org/10.1017/S0021911810002901>
- Jesuit Conference of Asia Pacific. (2011). Indigenous Ministry. Retrieved from <http://sjapc.net/what-we-do/indigenous-ministry>
- John Harris. (2005). Great promise, hubris and recovery: a participant's history of development studies. In U. Kothari (Ed.), *A radical history of development studies: individuals, institutions and ideologies* (pp.17–46). London: Zed Books.
- Silvano M. Tomasi. (2012a). Editorial. In *International Catholic Organizations & Catholic Inspired NGOs: Their Contribution to the Building of the International*. Chambéry: The Caritas in Veritate Foundation.
- Silvano M. Tomasi. (2012b). The Diplomatic Representations of the Holy See to the United Nations and Other International Organizations. In *International Catholic Organizations & Catholic Inspired NGOs: Their Contribution to the Building of the International* (pp.11–20). Chambéry: The Caritas in Veritate Foundation.

- Strate, S. (2011). An uncivil state of affairs: Fascism and anti-Catholicism in Thailand, 1940–1944. *Journal of Southeast Asian Studies*, 42(01), 59–87. <http://doi.org/10.1017/S0022463410000548>
- Winzeler, R. L. (2008). Religious Conversion on the Ethnic Margins of Southeast Asia. In *Living on the Margins: Minorities and Borderlines in Cambodia and Southeast Asia*. Siem Reap.
- Winzeler, R. L. (2011a). Religion, Society, and the State. In *The Peoples of Southeast Asia Today: Ethnography, Ethnology, and Change in a Complex Region* (pp. 179–202). Plymouth: AltaMira Press.
- Winzeler, R. L. (2011b). Religious Conversion on the Ethnic Margins. In *The Peoples of Southeast Asia Today: Ethnography, Ethnology, and Change in a Complex Region* (pp. 203–219). Plymouth: AltaMira Press.
- Winzeler, R. L. (2011c). *The peoples of Southeast Asia today: Ethnography, ethnology, and change in a complex region*. Lanham: AltaMira Press.

ลัทธิภาษณ์

- กิ่งแก้ว จันดีบ. (2558). งานของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือ.
- จอห์น โอโดเชา. (2558). งานพัฒนาของคาทอลิกต่อกลุ่มชาติพันธุ์ปากเอะญอ.
- ชุตติ งามอรุณเลิศ และสรินยา กิจประยูร. (2558). การทำงานในฐานะบุคลากรของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์.
- นิพนธ์ เทียนนิหาร. (2558). การริเริ่มงานเรื่องสิทธิและสัญชาติ.
- บุญเลิศ สร้างกุศลโนพสุธา. (2558). ความร่วมมือระหว่างศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่กับ คชพ.
- วิชัย โภคทวี. (2558). การทำงานของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์.
- วินัย บุญลือ. (2558). การทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ของคณะเยสุอิต.
- ศรีมา พุ่มเมืองทอง. (2558). งานพัฒนาของคาทอลิกในความรู้รักกลุ่มชาติพันธุ์ชาวพุทธ.
- สุนทร วงศ์จอมพร. (2558). งานพัฒนาศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่.